

geven van een stem aan de leerlingen, is dat een ongelukkige keuze. De authenticiteit kan een citaat even goed ontlenen aan het behouden van spreektaal en jargon.

Conclusie

Bijzonder aan het onderzoek is dat het een in onderwijsbeleidonderzoek te weinig benaderde respondentgroep, de leerlingen, aan het woord laat. Opmerkelijk daarbij is bovendien dat een groot deel van de informatie voor het onderzoek verzameld is door leerling- en leerkrachtinterviewers die daarvoor een korte training hebben ondergaan. Ondanks mijn eerder genoemde opmerkingen biedt de rapportage veel inzicht in de houding en de verwachtingen van deze leerlingen over leerlingenparticipatie. Het werd tijd dat hen daar eens naar gevraagd werd.

Methodologie als voortdurende verantwoording

Frank van der Most

P. Clough & C. Nutbrown, *A Student's Guide to Methodology. Justifying Enquiry*. London: Sage, 2002, ISBN 0 7649 7422 9, 224 p. € 34,-.

Dit boek is de moeite van het lezen waard, niet alleen voor het bedoelde publiek van studenten en promovendi, maar ook voor elke onderzoeker die zich afvraagt, waar hij/zij ook alweer mee bezig is. Clough en Nutbrown zetten met een zekere systematiek en een op praktijk gerichte wijze hun ideeën over methodologie uiteen en stimuleren de lezer door middel van opdrachten en oefeningen tot zelf nadenken. De grootste misser van het boek is dat het op sommige punten te veel zelfwerkzaamheid van de lezer vraagt.

Clough en Nutbrown beginnen met vier aspecten van sociaal wetenschappelijk onderzoek: het persuasieve, het doelgerichte, het positionele en het politieke aspect. Deze vier aspecten raken aan methodologie, dat in hoofdstuk twee wordt voorgesteld als een houding van voortdurende legitimatie van keuzes bij alle onderzoeksactiviteiten, vanaf het opstellen van centrale onderzoeksvragen, tot het kiezen van methodes en *field questions* (wat ik zou vertalen als vragen aan de empirie), het plannen van je onderzoek tot aan het schrijven en presenteren. "Methodology' is your research diary' (p. 32) zagezegd en dat nemen de auteurs ook serieus door de lezer al in het voorwoord aan te raden een logboek te beginnen. In de loop van het boek wordt het logboek gevuld met de oefeningen en in een van de laatste hoofdstukken geven de auteurs aan hoe het logboek een instrument kan zijn bij het schrijven. Dat is niet alleen consequent, het is ook exemplarisch voor hun oog voor de praktijk. Clough en Nutbrown reiken niet alleen ideeën aan, maar geven ook gereedschap mee: korte *how-to* handleidingen, concrete vragenlijsten, invulschema's en voorbeelden uit hun eigen onderzoek.

De auteurs werken methodologie als houding uit in wat zij *radical enquiry* noemen. Het wordt niet duidelijk waar *radical* precies op slaat. De activiteiten die tezamen *radical enquiry*

vormen, krijgen elk het bijwoord *radical*, maar ook daar wordt de betekenis niet expliciet gemaakt. Mijn interpretatie is dat het predikaat een kritische en (zelf)reflectieve houding moet benadrukken.

- *Radical looking*: het vertrouwde vreemd maken en gaten in kennis aanwijzen.
- *Radical listening*: welke ‘stemmen’ (lees welke deelnemers aan het onderzoek) inclusief de stem van de onderzoeker, kunnen iets zeggen over het onderzoeksthema?
- *Radical reading*: het kritisch evalueren van bestaande literatuur/kennis, leidend tot een keuze en verantwoording van de eigen positie.
- *Radical questioning*: afstemmen van *field questions* op de te vullen gaten in de kennis en rekening houden met de morele en politieke context waarin ze gesteld worden. *Field questions* zijn letterlijk de vragen die je in het veld stelt, waarbij het van belang is dat ze onderscheiden worden van de centrale onderzoeksvragen. De auteurs gaan met name in op interviewvragen en questionnaire vragen.

Elk van de vier activiteiten van *radical enquiry* wordt uitgewerkt in een eigen hoofdstuk. De systematiek van *radical enquiry* is echter niet altijd even systematisch en het is ook niet altijd even duidelijk hoe de elementen van *radical enquiry* relateren aan de vier aspecten van onderzoek uit het eerste hoofdstuk. Dat is volgens mij geen bezwaar omdat het wel een handige systematiek is voor de beginnende onderzoeker.

Na de bespreking van de elementen van *radical enquiry* volgen drie hoofdstukken over planning, rapportage en vervolgebruik van het logboek. Het hoofdstuk over planning bevat een *research planning audit*: een vragenlijst waarin alle hoofdzaken uit het boek in terugkomen.

De stof wordt gepresenteerd met kaders, kopjes, *bullet lists*, leerdoelen en hoofdstuksamenvattingen. Clough en Nutbrown deinzen er daarbij niet voor terug om uitgebreid uit eigen werk te citeren. Als illustratie of deel van een oefening lijkt me dat prima, maar waarom dan niet gewoon de referentie gegeven met de opdracht erbij, of de lappen tekst naar een bijlage verhuizen? Minder geslaagd zijn de gevallen waarbij de lezer wordt gevraagd kopieën van een eerder verschenen artikel of rapport door te lezen en daaruit door middel van een oefening (*activity*) zelf te destilleren wat de auteurs met de kopie willen overbrengen (p. 48-53; p. 53-64; p. 72-82). Het is misschien een stijlkwestie, maar als middel om iets uit te leggen vind ik het getuigen van luiheid.

Bovendien kunnen de pagina's beter besteed worden. Hier en daar is de gids wat al te bondig, of zou uitbreiding met extra onderwerpen wenselijk zijn. Het hoofdstuk over *radical questioning* zou bijvoorbeeld aangevuld kunnen worden met een paragraaf over *field questions* aan gedrukte teksten, oftewel tekstinterpretatie of tekstanalyse. In het hoofdstuk over *radical listening* miste ik het probleem dat sommige stemmen wel van belang zijn, maar soms niet gevonden worden. Hoe weet ik dan dus dat ik alle relevante stemmen in kaart heb gebracht? Ook mis ik in andere hoofdstukken de behandeling van de vraag hoe je eigenlijk tot onderzoeksvragen en vragen aan de empirie komt. Verder verdienen de rol van creativiteit en het effect van verschillende soorten vragen de nodige aandacht. Met dit laatste bedoel ik dat bijvoorbeeld een 'hoe'-vraag een ander resultaat oplevert dan een 'hoeveel-' of 'waarom'-vraag.

Conclusie

Ondanks de genoemde lacunes maakt het boek de pretentie uit de titel ruimschoots waar. Het is inderdaad een gids die de weg wijst en daarbij genoeg ruimte aan de lezer laat om zelf te exploreren, zij het dat dat soms te ver wordt doorgevoerd. De student die hapklare brokken en strakke definities verwacht en graag bij de hand genomen wil worden, kan het boek beter laten liggen, evenals iedereen die gelooft in waarde vrije wetenschap. Wie daar niet in gelooft, treft een overzichtelijke en op de praktijk gerichte uitwerking van dat standpunt aan.

Focusgroepen vanuit interactieperspectief

Jeanine Evers

Claudia Puchta & Jonathan Potter *Focus Group Practice*. London: Sage, 2004, ISBN 0 7619 66919, 174 p. \$ 29,95 (pb).

Puchta en Potter brengen in dit boek twee disciplines bij elkaar. Puchta is marktonderzoeker die veel ervaring heeft met focusgroepen, Potter is sociaal-psycholoog met veel ervaring op het terrein van discours- en conversatieanalyse. Via dit boek willen ze een lacune opvullen in de literatuur over focusgroepen; zij richten de aandacht namelijk op het interactieproces in focusgroepen en hoe daarmee om te gaan als moderator/onderzoeker. Dat doen ze door bestaand video- en audiomateriaal van focusgroepen uit marktonderzoek te analyseren en *practices* op deze wijze om te zetten naar *strategies* (p. VIII). Gebruikmakend van ongekuste focusgroep-data die getranscribeerd werden volgens het transcribeersysteem van Gail Jefferson (dat in een bijlage is opgenomen) proberen ze te analyseren wat er daadwerkelijk gebeurt tijdens de groepsinteractie en van daaruit handelingsopties voor de moderator te ontwikkelen. Het boek is daartoe gelardeerd met (soms wat ingekorte) excerpten uit echte focusgroepen. Ze gaan daarbij uit van de interactie (*talk-in-interaction*) en niet zozeer van de taaluiting zelf, zoals linguïsten zouden doen. Conversatieanalyse en discursieve psychologie zijn de onderliggende uitgangspunten van hun analyse. Voor hun definiëring van wat een focusgroep nu eigenlijk is (er zijn meerdere definities in omloop), volgen zij die van Vaughn et al (1996), waarin de rol van de gespreksleider centraal staat als degene die het proces stuurt aan de hand van voorbereide vragen of een itemlijst, met het doel de gevoelens, houdingen en percepties van de participanten inzake een geselecteerd onderwerp uit te lokken. Het product van een focusgroep is bij marktonderzoek vooral een video-opname van het gesprek en de directe observatie (door de opdrachtgever) door een *one-way screen*; daaruit kan men 'meebelevens' hoe een consument te werk gaat bij de beoordeling van een product. De schriftelijke rapportage mag nauwelijks een naam hebben. Gaande het boek valt op dat de taak van de gespreksleider erg in deze visuele richting wordt geduwd; hij/zij moet ervoor zorgen dat de interactie vooral een hoge *visibility* heeft. Aan analyse wordt nauwelijks tijd besteed, het gaat vooral om de 'instant' interpretatie door toeschouwers die gefaciliteerd moet worden door bijvoorbeeld participanten vooral in woorden (in plaats van zinnen) te laten uitdrukken welk